

Ders :59**Konu : İşveren ve İşçi Hukuku-I**

İnsanlar bütün işlerini her zaman kendileri göremez. Başkalarının yardımına ihtiyaç vardır. Bu yardımın da sürekli ücretsiz yapılması beklenemez. Bu sebeple iş sahipleri, ücretle işçi çalıştırmak durumundadırlar. Hz. Şuayb (a.s.)'ın kızlarından biri babasına:

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ*

“ (Şuayb'ın) iki kızından biri: Babacığım onu (Mûsâ'yı) ücretle tut. Herhalde ücretle tuttukları-nın en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır, dedi...”¹

İş hayatında, başkasına ait bir işi ücret karşılığında yapmayı üstlenen kişi, yani işçi; işçiye işi yapmasını teklif eden ve yaptıran kişi, yani işverenin karşılıklı hakları vardır. Bu hakları şöyle sıralamak mümkündür:

1-İş Meşru Olmalı ve İşçi İşin Hakkını Vermelidir:

İşçi, belli bir işi ücret karşılığında yapan bir anlamda emeğini satan kişi demektir. İş, sürekli ola-bileceği gibi belli bir iş ile de sınırlı olabilir. İki çeşit işçi vardır:

- Aylıklı (maaşlı) işçi,
- Yevmiyeli işçi.

Burada temel esas, işin yasaklanmış bir iş olmaması bir başka ifadeyle işin meşru olması, işçinin de ele aldığı işin hakkını vermesidir. Şu âyet bu hususa işaret etmektedir.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak yaptığı işi doğru dürüst/ gerektiği gibi/-usulüne uygun şekilde yaparsa kesinlikle ona çok hoş bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirle-rini de hiç kuşkusuz yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz.”²

Âyetten anlaşıldığı kadarıyla bir işin öncelikle meşru (helal) olması, sonra da onun hakkının verilerek yapılması iki cihan saadetini kazandıran bir özelliğe sahiptir. Böyle bir iş ve işçinin de dürüstçe vazifesini yapması, kazancın helal olmasını sağlar. Böylece hem iş, hem de kazanç kişinin içine siner, ona huzur verir. Bu da dünyada mutluluk kaynağı olur, Allâh'ın manevî yardımını çeker. Dünyada kazancı bereketlendirir, âhirette de karşılığının kat kat verilmesine sebep olur. Şair ne güzel ifade etmiş:

¹ Kasas, 28/23-28

² Nahl, 16/97

Bu dünya, uzunca bir yolun başı,

O mezar dediğin, bir sınır taşı,

Ömür, iki günlük îman savaşı,

Her an bitebilir, farkında mısın? (C. Numanoglu)

Sırr-i Sakatî şöyle öğüt vermiştir:

"Hayırlı rızık şu özellikleri taşır:

1-Helal yoldan kazanılmış olmalı,

2-Dilencilik ile ve yaltaklıkla sağlandığı şaibesi taşınamalı,

3- İşinde sahtekârlık yaparak kazanılmamalı,

4-Zalimlerle muamele sonucu elde edilmemeli.³

Hz. Peygamber (s.a.v.) de şu hadisi şerifinde aynı hususu bildirmiştir:

"Sizden biriniz bir iş yaptığında Allah (c.c.), yaptığınız içinize sinecek ölçüde hakkını vermenizi sever."⁴ Hadis-i şerifte iki husus öne çıkmaktadır:

- Öncelikle bir iş yapan onu becerebilecek bir güce ve donanıma sahip olması gerekir. Başka türlü işin hakkını vermek mümkün değildir.
- İşe ait kurallara uyulması gerekir. Her işin kendine özgü kuralları vardır. Onun mutlaka gözetilmesi, dürüstçe uygulanması, ihmal edilmemesi, en küçük bir ayrıntının bile gözden kaçırılmaması gerekir.

Adamın biri hizmetçisine sorar:

-Kibrit ısmarlamıştım. Aldın mı?

-Aldım efendim.

-Şimdi taklit kibritler çoğaldı. Çakıyorsun çakıyorsun ateş almıyor. Dikkat etseydin de taklidi olmasaydı.

-Hayır, taklit değil efendim.

-Nasıl anladın?

Birer birer yakıp control ettim!⁵

İster imalat, isterse hizmet sektöründe ya da bir başka şeyde olsun bir işin hakkını vermemek, kul hakkına girmek anlamına gelir ki bunun affı yoktur. Hz. Peygamber'in şu hadisi dikkate alınmak durumundadır:

أَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ النَّاسُ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَهُ النَّاسُ عَلَى دِمَائِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ

"Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Gerçek Müslüman diğer insanların elinden ve dilinden selamette olduğu, gerçek mü'min de insanların kanları ve malları konusunda güvende olduğu kimsedir."⁶

³ a.g.e. Yrd. Doç. Dr. Sıtkı Güllü, sh.239

⁴ Müsnedü Ebî Ya'lâ (nşr. Hüseyin S. Esed), C.7, sh.349; Dimaşk, 1984

⁵ Geçmişten Günümüze Latifeler Nükteler, Faik Reşad, Derleyen; Dursun Gürlek, sh. 151

⁶Nesâî, İmân, 8

Yaptığı işin hakkını vermeyerek, insanların haksız yere parasını alan kişinin ürettiği ya da tamirini yaptığı mal güvenli değildir. Canını ilgilendiren bir hususta gereken özeni göstermeyen kişiden, can emniyetinde değildir. Mesela otomobilinin fren sistemlerinde arıza olan birisinin aracını gerektiği şekilde tamir etmeyen tamirci, ya da bu parçanın üretiminde gerekli özeni göstermeyen imalatçı bu hadisin muhatabıdır.

Kibar bir zat, yalındaki sandalının dışının ziftlenmesini uşağına emreder. Uşak sandalı ziftler. Sonra da bir masraf pusulası çıkarıp efendisine verir. Efendi masrafı fazla bularak:

-Oğlum! Bir sandalın ziftlenmesi için hiç bu kadar para harcanır mı? diye sorar. Uşak şu cevabı verir:

-Efendim! Sadece sandal ziftlenmedi. Ben ziftlendim, kahya efendi ziftlendi. Masraf ondan bu kadar fazla oldu.⁷

Buraya kadar söylenenleri özetleyecek olursak:

- İşçi, yapacağı işi bilmeli ve onun gerektirdiği donanıma sahip olmalıdır.
- İşçi, işin hakkını vermeli ve bunun için gereken çabayı göstermelidir. Yaptığı iş, içine sinmeli ve kalbi mutmain olmalıdır.

Bunlar da sorumluluk bilincine sahip olmak, kısaca iş ahlâkına sahip olmalıdır.

2-İşveren İşi, Becerisi Olana Teslim Etmelidir:

İşveren ya da esnaf veya sanatkârlar bir işi öncelikle yapabilecek olana vermelidirler. Bu önemli bir ilkedir. İşin hakkını ancak ona kabiliyeti olanlar ve yeterli eğitimini alarak liyakatli hâle gelmiş kişiler verebilir. O sebeple bir işe başlamak isteyen ya da iş verilmek istenen şahsın bu tabii esasa uygun olup olmadığına bakılmalıdır. Bu Rabbimizin de emridir:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا

“Şüphesiz Allah sizden emanetleri ehline vermenizi emretmektedir.”⁸

Allah Te’âlâ insanları farklı kabiliyetlerde yaratmıştır. Birisinin kabiliyeti diğerinde olmadığından bu yönüyle birisi diğerine muhtaçtır. O sebeple de insanların birbirleri ile alış-verişi, iş bağlantısı bulunmaktadır.

Bir padişaha birbirinden oldukça değerli bir kumaş hediye olarak gelir. Padişah, terzibaşını çağırır.

“Bu kumaştan bana bir elbise kes” diye emir verir. Terzibaşı, kumaşı ölçüp biçtikten sonra; Padişahım! Bu kumaştan size elbise çıkmaz!”, der.

⁷ a.g.e. Faik Reşad, Derleyen; Dursun Gürlek, sh. 153

⁸ Nisâ’ 4/58

Ertesi gün dışarıdan bedenini ölçtükten sonra, istenen elbiseyi dikeceğini söyleyerek kumaşı alır götürür. Birkaç gün sonra elbiseyi getirir. Padişah, elbiseyi giyer ve beğenir. Terziye birçok hediye verir. Bir gün padişah şehri gezerken bir oğlan çocuğu görür. Sirtında kendi elbisesinin kumaşından bir elbise olduğunu görür. Hayrette kalan padişah, kimin çocuğu olduğunu sorar. Meğer padişaha elbise diken terzinin oğludur. Haber verirler. Padişah terziyi çağırır. "Usta! Benim elbisenin kumaşının aynısını nereden buldun?" diye sorar. Terzi der ki:

-Efendimizin elbisesinden artan parçadır.

-Peki ama bizim terzibaşı bu kumaştan elbise çıkmaz demişti! Sen ise hem elbise çıkardın hem de artan kumaştan bir tane de oğluna diktin? Hikmeti nedir, deyince terzi cevap verir:

-Efendimiz! Terzibaşının oğlu benim oğlumdan büyüktür. İşte onun, "bu kumaştan elbise çıkmaz" demesinin hikmeti budur.⁹

Gerçekten toplum içindeki her insanın kabiliyetlerinin, yatkın olduğu işlerin, zevklerinin farklı olduğu bir gerçektir. Bu farklılıklar aynı zamanda o kişiye Allah'ın ihsan ettiği bir sermaye ve güçtür. İnsanlar, bu güç üzerinden bazı ihtiyaçlarını karşılarken sahipleri de bu sayede geçimini sağlamak-tadır.

Allah Te'âlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de verdiği bu farklı nimetleri ile onları denediğini şu ayetiyle ifade etmektedir:

"O Allah sizi arzın halifeleri yaptı ve verdiği nimetler konusunda bazınızı bazınıza derece derece üstün kıldı. Bunun hikmeti de sizi verdiği şeylerden imtihan etmektir. Şüphesiz ki Rabbin, ce-zası çabuk olandır. Yine şüphesiz ki O, çok bağışlayan çok merhamet edendir."¹⁰

Kabiliyet açısından insan, bazı İslam âlimlerinin benzetmesiyle hammaddesi olan toprak gibidir. Nasıl ki her bir toprak farklı bitki türünü yetiştirmeye elverişli ise, insan da tıpkı onun gibi farklı işlere eğilimlidir ve kabiliyetleri farklıdır. Bitkiye uygun toprak arandığı gibi işe uygun kabiliyet aranıp bulunması işin fitratı icabıdır.

Anadolu köylerinin birinde, zengin birinin yüz koyunu varmış. Bunları otlatması için bir çobana teslim ederek yaylaya göndermiş. Aradan üç ay kadar zaman geçmiş. Sıcak bir yaz günü zengin, evinde sofrada yemek yerken, çoban elinde bir koyun derisiyle içeri girmiş. Zengin:

-Hayırdır oğlum, niye geldin, deyince çoban şöyle demiş:

-Ağam! Gök gürlledi, şimşek şakladı. Seksen altısının ödü patladı. Uçurumdan düştü baş koyun, arkasından beş koyun. Kurt yedi yedisini, işte getirdim birisinin derisini.

⁹ Geçmişten Günümüze Latifeler Nükteler, Faik Reşad, Derleyen; Dursun Gürlek, sh.136

¹⁰ En'âm, 8/165

Zengin, çobanın bütün koyunları telef ettiğini görünce öfkeyle sofradaki yogurt kâsesini kaptığı gibi çobanın başına fırlatmış. Çoban, başından yüzüne akan yoğurdu parmağıyla yalayarak şöyle demiş:

-Çok şükür! Yüzümüzün akıyla hesabımızı verdik.

Sonuç olarak her alanda kabiliyetlerin gözetilmesi işin fitratı gereğidir. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إِذَا وُسِّدَ الْأَمْرُ إِلَىٰ غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ

"İş ehil olmayana verilince Kıyâmeti bekle."¹¹

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hadiste; emanet sorumluluğunda eda edilmesi gereken bir işin ehline verilmemesi hâlinde, ya da o işe talip olmanın dünyadaki ve âhiretteki sonucunu açıklamaktadır. Dünyevi sonucu kıyametin kopmasıdır.¹² Bundan maksat, işten bir netice alınamamasıdır. Şu güzel ifadeler de bu hakikati ortaya koyar:

"İşi nâehle vermek bozunca sıhhatini,

Beklemek lâzım artık kıyamet saatini..." (N. F. Kısakürek)

Bu emaneti taşıyamayanlar ve gerektiği şekilde yerine getiremeyenler için aldıkları görevin hesap günü perişanlık ve pişmanlık uhrevî sonucudur.¹³

Alınacak Dersler:

- 1-Yapılan işin meşru olmalı, yani İslam'ın yasakladığı bir iş olmamalıdır.
- 2-İşçi, işin hakkını vermeli, yoksa kul hakkına girmiş olur.
- 3-İşveren işi öncelikle yapabilecek olana vermelidir.

¹¹ Sahih-i Buhârî ve Tecrîd-i Sarîh Tercemesi – C.1, Sh.67, Hd.No: 54

¹² İslam İş ve Ticaret Ahlakı, Prof. Dr. Saffet Köse, sh.161

¹³ Müslim, İmâret, 16